

Такія асноўныя дасягненні літаратуразнаўцаў БДУ імя У. І. Леніна ў 1970—1980 гады. Вядома, засталася яшчэ нямаля нявырашаных пытанняў. Аднак тое, што зроблена, што дасягнута,— надзейная запорука далейшых поспехаў універсітэцкіх вучоных—гісторыкаў, тэарэтыкаў і крытыкаў мастацкай літаратуры.

І. К. GERMANOVICH

РАЗВІЦЦЕ МОВАЗНАЎСТВА У БДУ

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт з першых гадоў існавання заявіў аб сабе не толькі як вядучая вышэйшая навучальная ўстанова рэспублікі, але і як буйны даследчы цэнтр. У ім разам з іншымі галінамі ведаў адразу ж пачынае паспяхова развівацца і мовазнаўства. Нягледзячы на адсутнасць дастатковай колькасці спецыялістаў, ужо ў 20-х гадах ва ўніверсітэце былі створаны цікавыя лінгвістычныя працы, якія на той час мелі вялікае тэарэтычнае і практычнае значэнне.

Рад каштоўных артыкулаў, прысвечаных розным пытанням гісторыі і дыялекталогіі беларускай мовы, апублікаваў І. В. Воўк-Левановіч. Высокую ацэнку спецыялістаў атрымалі выдадзеныя ім у 1927 годзе на татарцы «Лекцыі па гісторыі беларускай мовы». У іх аўтар сістэматычна выклаў першую частку (уступ і фанетыку) праграмага ўніверсітэцкага курса, чытанага на працягу 1925—1927 гадоў студэнтам этнолага-лінгвістычнага аддзялення педфака. «Лекцыі па гісторыі беларускай мовы» былі ўхвалены галоўным метадычным кабінетам пры Народным камісарыяце асветы БССР як вучэбны дапаможнік для вышэйшых навучальных устаноў і педагогічных тэхнікумаў.

Пад час работы ў Белдзяржуніверсітэце звыш 60 мовазнаўчых даследаванняў апублікаваў П. А. Бузук. З іх асаблівай увагі заслугоўвае выдадзеная пад грыфам Інстытута беларускай культуры манаграфічная праца «Спраба лінгвістычнай геаграфіі Беларусі. Частка I. Фанетыка і марфалогія. Вып. I. Гаворкі цэнтральнай і ўсходняй Беларусі і суседніх мясцовасцей Украіны і Вялікарасіі ў першай чвэрці XX в.» (1928). Гэта першы ў славянскім мовазнаўстве дыялекталагічны атлас. Ён складаецца з 20 лінгвістычных карт і 111 старонак каментарыяў да іх. На картах паказаны межы тэрытарыяльнага пашырэння найбольш яркіх фанетычных і марфалагічных асаблівасцей беларускай народнай мовы: відаў акання, замены «а» на «о» перад «ў», пераходу «л» у «ў»; форм назоўніка скло-ну назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку тыпу «ваўке», «лясэ», форм назоўнікаў творнага скло-ну множнага ліку з аднаскладовым канчаткам тыпу «рукам», «нагам» і інш.

Нельга не адзначыць і вучэбнага дапаможніка для настаўнікаў беларускай мовы і студэнтаў лінгвістычных аддзяленняў «Асноўныя пытанні мовазнаўства» (1926), створанага П. А. Бузуком на базе яго ранейшай працы «Основные вопросы языкознания» (М., 1924). У дапаможніку даступна выкладзены такія пытанні, як прырода слова і яго ўтварэнне ў чалавечай псіхіцы, паходжанне і развіццё мовы, гукі чалавечай мовы, гукавыя змены і іх прычыны, сямасіялогія, граматыка, галоўныя прынцыпы граматычнага развіцця, задачы параўнальнага мовазнаўства.

Арыгінальным для свайго часу быў падручнік для тэхнікумаў і самаадукацыі А. В. Багдановіча «Беларуская мова (1926). Ад іншых тагачасных падручнікаў—практычных граматык—ён адрозніваўся як зместам, так і будовай. Гэта быў своеасаблівы тэарэтычны курс сучаснай беларускай мовы з элементамі яе гісторыі, параўнальнага і агульнага мовазнаўства. Агульнаму мовазнаўству прысвечана ўся першая частка падручніка—«Уводзіны». Яна складаецца з трох раздзелаў «Папярэднія звесткі аб мове», «Фізіялогія гукаў мовы», «Сем'і і тыпы моў». У апошнім раздзеле пасля разгляду тыпалагічнай і генеалагічнай класіфікацыі жывых і мёртвых моў свету аўтар робіць лагічны пераход да беларускай, уключаючы такія параграфы, як «Славянская галіна і месца беларускай мовы ў яе коле», «Этнаграфічныя межы беларускай мовы і яе падмовы і гаворкі», «Літаратурная беларуская мова і яе адносіны да паасобных дыялектаў». Другая частка гэтага падручніка складаецца з шасці раздзелаў. У першым раздзеле прасочваецца працэс складвання і паступовага развіцця беларускай мовы з самай старажытнай пары да 1917 года, характарызуецца лёс і становішча яе ў розныя гістарычныя пе-

рыяды. У другім раздзеле паказваецца, якую ролю ў культурным і грамадскім жыцці народа пачала адыгрываць беларуская мова пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі, калі стала дзяржаўнай, гаворыцца аб літаратурнай апрацоўцы яе асобнымі пісьменнікамі і спецыяльнымі навуковымі ўстановамі. Апошнія чатыры раздзелы другой часткі прысвечаны фанетыцы, марфалогіі, сінтаксісу і правапісу. Тут канкрэтныя факты сучаснай беларускай мовы аўтар разглядае ў супастаўленні з аналагічнымі фактамі рускай, украінскай, а часам і іншых славянскіх моў.

Працуючы ва ўніверсітэце, К. М. Міцкевіч (Якуб Колас) выдаў вучэбны дапаможнік для настаўнікаў пачатковых школ і педагогічных тэхнікумаў «Методыка беларускай мовы (1926), у якім вызначыў задачы гэтай навукі (навучыць дзяцей чытаць і пісаць, давесці да іх свядомасці сам лад роднай мовы і развіць вусную мову), даў гістарычны агляд розных метадаў навучання роднай мове, падрабязна разгледзеў важнейшыя моманты арганізацыі ў пачатковай школе заняткаў па чытанню, пісьму і граматыцы. Многія метадычныя прыёмы, апісаныя аўтарам у гэтым вучэбным дапаможніку, з часам не страцілі сваёй навуковай вартасці і могуць паспяхова выкарыстоўвацца на практыцы і цяпер.

Па пытаннях беларускага мовазнаўства ў друку нярэдка выступалі і супрацоўнікі нефілалагічных кафедр універсітэта — гісторыкі, філосафы, юрысты. Так, актуальнымі для свайго часу былі публікацыі «Белорусский язык как фактор национально-культурный» (1924) У. І. Пічэты, «З беларускага пісьменства XVII ст.» (1927) З. І. Даўгялы, «Да пытання аб беларускай юрыдычнай тэрміналогіі» (1927) П. Гаўзэ, «Беларуская праўная тэрміналогія» (1927) М. Гуткоўскага, «Да пытання аб аўтэнтычнасці тэкста закона пры раўнапраўнасці дзвюх ці некалькіх моў» (1930) М. Грэдынгера і інш.

З 1931 года мовазнаўчая работа ва ўніверсітэце была спынена, бо спецыялістаў-філолагаў пачаў рыхтаваць створаны на базе педфака Мінскі вышэйшы педагогічны інстытут. Распачалася яна зноў толькі праз восем гадоў, калі адкрыўся філалагічны факультэт. За кароткі час да пачатку Вялікай Айчыннай вайны членамі лінгвістычных кафедр філалагічнага факультэта быў апублікован рад цікавых даследаванняў па беларускай мове. Сярод іх навуковай грунтоўнасцю вызначаюцца вялікія працы Ц. П. Ломцева «Выражение главных членов предложения в белорусском языке» (1939) і «Исследования в области истории белорусского синтаксиса. Составное сказуемое и его изменения в истории белорусского языка» (1941). Выкананыя на багатым фактычным матэрыяле з твораў сучаснай беларускай літаратуры розных жанраў, з помнікаў старабеларускай мовы, з запісаў беларускай вуснай народнай творчасці і мясцовых беларускіх гаворак, яны з'явіліся значным укладам у тагачаснае беларускае мовазнаўства. Па тэме гэтых даследаванняў аўтар у 1943 годзе абараніў дысертацыю на атрыманне вучонай ступені доктара філалагічных навук. Ц. П. Ломцев з'яўляецца таксама сааўтарам вучэбных дапаможнікаў для вышэйшых навучальных устаноў «Сінтаксіс беларускай мовы» (1939) і «Курс сучаснай беларускай мовы. Фанетыка, марфалогія, лексіка» (1940), якія выконваліся ў Інстытуце мовы і літаратуры АН БССР.

Асабліва вялікіх поспехаў дасягнула мовазнаўства ва ўніверсітэце ў пасляваенны перыяд. Яно развівалася па некалькіх напрамках. Як і раней, галоўным аб'ектам даследавання супрацоўнікаў лінгвістычных кафедр працягвала заставацца беларуская мова ў яе пісьмовай і вуснай формах, у яе сучасным і мінулым станах. Шэраг грунтоўных навуковых прац прысвечана розным пытанням сучаснай беларускай літаратурнай мовы. З даследаванняў па марфалогіі перш за ўсё заслугоўвае ўвагі манаграфія П. П. Шубы «Прыназоўнік ў беларускай мове» (1971). У гэтай манаграфіі ўпершыню дадзена поўнае і ўсебаковае апісанне сістэмы беларускіх прыназоўнікаў як лексіка-граматычнай катэгорыі. Паказаўшы шляхі фарміравання слоў названай службовай часціны мовы, аўтар раскрыў іх марфалагічную і сінтаксічную прыроду, варыянтнасць і функцыянальныя значэнні. Па тэме гэтага даследавання П. П. Шуба ў 1971 годзе абараніў дысертацыю на атрыманне вучонай ступені доктара філалагічных навук. Багаццем фактычнага матэрыялу і пераканаўчасцю вывадаў вызначаецца манаграфія А. І. Наркевіча «Назоўнік. Граматычныя катэгорыі і формы» (1976).

Шырокую вядомасць у рэспубліцы і за яе межамі атрымалі даследаванні ўніверсітэцкіх лінгвістаў па сінтаксісу сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Спецыялістамі станоўча ацэнены манаграфіі «Пабочныя і

ўстаўныя словы, словазлучэнні і сказы ў сучаснай беларускай літаратурнай мове» (1964) А. М. Базыленкі, «Сістэма словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове. (Структурна-семантычнае апісанне)» (1972) А. І. Наркевіча, «Далучэнне ў сучаснай беларускай мове (1975) Л. І. Бурака. Па тэмах сваіх манаграфій А. І. Наркевіч у 1973 годзе, а Л. І. Бурак у 1979 абаранілі доктарскія дысертацыі.

Каштоўным даведнікам для студэнтаў-філолагаў, вучняў сярэдніх школ і выкладчыкаў з'яўляецца «Марфемны слоўнік беларускай мовы» (1975), створаны Л. М. Шакуном у сааўтарстве з дацэнтам Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага А. М. Бардовічам. Да наватарскіх па задуме і зместу можна аднесці выкананую ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР з удзелам супрацоўніка Белдзяржуніверсітэта П. П. Шубы манаграфію «Марфемная дыстрыбуцыя ў беларускай мове. Дзеяслоў» (1967). П. П. Шуба, акрамя таго, удзельнічаў у падрыхтоўцы пяцітомнага акадэмічнага «Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы», чатыры тамы якога ўжо выдадзены (1977, 1978, 1979, 1980). Лінгвісты ўніверсітэта А. М. Базыленка, М. Г. Булахаў, Л. І. Бурак, І. К. Германовіч, А. І. Наркевіч і П. П. Шуба прынялі актыўны ўдзел у стварэнні двухтомнай акадэмічнай «Граматыкі беларускай мовы» (т. 1, 1962; т. 2, 1966), якая падвяля вынікі навуковай распрацоўкі граматычнага ладу сучаснай беларускай літаратурнай мовы за гады Савецкай улады.

На кафедры агульнага і славянскага мовазнаўства вядзецца работа па ўкладанню «Частотнага слоўніка беларускай мовы». Слоўнік будзе складацца з пяці выпускаў, прысвечаных асноўным стылістычным разнавіднасцям яе: мастацкай прозы, публіцыстыкі, дзелавых жанраў, паэзіі і вусна-размоўных тэкстаў. Ужо выйшлі з друку два першыя выпускі (1976, 1979), падрыхтаваныя Н. С. Мажэйкай і кіраўніком гэтай навуковай тэмы А. Я. Супруном. Яны з'яўляюцца арыгінальнымі і каштоўнымі даследаваннямі, якія, несумненна, будуць карыснымі пры напісанні вучэбных дапаможнікаў па беларускай мове і пры распрацоўцы пытанняў найбольш эфектыўнага выкарыстання лексічных сродкаў беларускай мовы для перадачы розных відаў інфармацыі.

Супрацоўнікі лінгвістычных кафедр ўніверсітэта многа ўвагі ўдзялялі і ўдзяляюць стварэнню падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па сучаснай беларускай літаратурнай мове для вышэйшых навучальных устаноў. Так, М. Г. Булахаў, Л. І. Бурак, А. М. Базыленка, А. Я. Бірала, М. А. Жыдовіч, А. І. Наркевіч і П. П. Шуба ўдзельнічалі ў напісанні «Курса сучаснай беларускай літаратурнай мовы» ў трох частках (Фанетыка. Арфаграфія. Лексікалогія, 1961; Марфалогія, 1957; Сінтаксіс, 1959) і «Зборніка практыкаванняў па сучаснай беларускай літаратурнай мове» (1959). Гэтыя працы выйшлі пад грыфам Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР. Яны адыгралі вялікую ролю ў падрыхтоўцы спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі па беларускай мове і працягваюць выкарыстоўвацца на практыцы да гэтага часу.

М. Г. Булахаў з'яўляецца сааўтарам падручніка для факультэтаў пачатковых класаў педагагічных інстытутаў «Беларуская мова» ў дзвюх частках, які выдаваўся двойчы (ч. 1, 1961 і 1968; ч. 2, 1962 і 1968). Чатыры вучэбныя дапаможнікі для вышэйшых навучальных устаноў выдаў Л. І. Бурак: «Пунктуацыя беларускай мовы» (1969; выд. 2-е, 1976), «Зборнік практыкаванняў па сучаснай беларускай мове. Сінтаксіс і пунктуацыя» (1970), «Сучасная беларуская мова» (1974) і «Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы» (1980). У якасці вучэбных дапаможнікаў для вышэйшых навучальных устаноў па асобных раздзелах курса сучаснай беларускай мовы выйшлі дзве працы П. П. Шубы — «Уводзіны ў граматыку беларускай мовы» (1968) і «Дзеяслоў у беларускай мове» (1969), дзве працы Я. М. Камароўскага — «Беларускі правапіс» (1965) і «Беларуская мова. Арфаграфія» (1972), праца Л. М. Шакуна «Словаўтварэнне» (1978), а таксама «Зборнік практыкаванняў па сучаснай беларускай мове. Лексікалогія, фанетыка, графіка і арфаграфія» (1967; выд. 2-е, 1974) І. М. Шчарбаковай. У. М. Лазоўскі і І. В. Шадурскі выдалі метадычны дапаможнік для навучэнцаў завочных падрыхтоўчых курсаў пры ўніверсітэце «Беларуская мова» (1968), а Е. С. Мяцельская і Я. М. Камароўскі — вучэбны дапаможнік пад такой жа назвай (1974) для абітурыентаў.

Лінгвістычнымі кафедрамі ўніверсітэта многа зроблена для забеспячэння вучэбнай літаратурай агульнаадукацыйных сярэдніх школ рэспублікі. Пасляваеннае пакаленне дзяцей авалодала асновамі моўнай граматы

па падручніку для пачатковых класаў «Беларуская мова», створанаму К. І. Шапалевічам ў сааўтарстве з А. К. Севярыёвай. Першым выданнем усе чатыры часткі (асобная для кожнага класа) гэтага падручніка выйшлі ў 1945 годзе, апошнім жа выданнем 1-я частка выйшла ў 1960, 2-я — у 1961, а часткі 3-я і 4-я — ў 1963.

На працягу дзесяцігоддзяў вучні сярэдніх і старшых класаў вучыліся па «Падручніку беларускай мовы» ў дзвюх частках М. І. Жыркевіча. Першая частка (Фанетыка і марфалогія: склад слова, часціны мовы) выдавалася чатырнаццаць разоў (выд. 1-е, 1955; выд. 14-е, 1968), а другая частка (Сінтаксіс) — восем разоў (выд. 1-е, 1956; выд. 8-е, 1963). У даваенныя і першыя пасляваенныя гады агульнаадукацыйныя сярэднія школы рэспублікі карысталіся падручнікамі па беларускай мове, створанымі М. І. Жыркевічам у сааўтарстве з Ю. А. Шакалём і А. С. Карзонам. П. П. Шуба з'яўляецца сааўтарам прызначанага для сярэдніх школ Беларусі «Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы», які ўжо вытрымаў тры выданні (выд. 3-е, 1979).

У пасляваенныя гады ў Белдзяржуніверсітэце пачалі актыўна весціся даследаванні па стылістыцы беларускай мовы. Асабліва вялікія заслугі ў гэтым М. Я. Цікоцкага. Ён выдаў такія працы, як «Некаторыя выпадкі стылістычнага выкарыстання сінтаксічных сродкаў беларускай мовы» (1958), «Практычная стылістыка беларускай мовы» ў дзвюх частках (ч. 1, 1962; ч. 2, 1965), «Стылістыка беларускай мовы» (1976). Апошняя з названых прац Міністэрствам вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР дапушчана ў якасці вучэбнага дапаможніка для студэнтаў факультэта журналістыкі і філалагічных факультэтаў універсітэтаў. У 1979 годзе М. Я. Цікоцкі абараніў доктарскую дысертацыю на тэму «Проблемы языка и стили публицистического произведения».

Каштоўным дапаможнікам па культуры беларускай літаратурнай мовы з'яўляецца слоўнік паронімаў С. М. Грабчыкава «Цяжкія выпадкі ўжывання блізкіх па гучанню слоў» (1977), у якім названыя лексічныя адзінкі (усяго 315) згрупаваны ў рады, растлумачаны з боку семантычнага і функцыянальнага і праілюстраваны прыкладамі з пісьмовых крыніц.

Пастаянным аб'ектам навуковых інтарэсаў універсітэцкіх лінгвістаў была і застаецца беларуская народна-дыялектная мова. На кафедры беларускай мовы разгорнута работа па ўкладанню слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак (аўтарскі калектыў: М. А. Жыдовіч, І. А. Каралёва, У. М. Лазоўскі, Е. С. Мяцельская, І. М. Шчарбакова). Ён выдаецца асобнымі выпускамі пад назвай «Матэрыялы да слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак». Ужо выйшлі тры выпускі (1970, 1974, 1977). Е. С. Мяцельская і Я. М. Камароўскі стварылі дзве вельмі цікавыя працы — «Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі» (1972) і вучэбны дапаможнік для вышэйшых навучальных устаноў «Беларуская дыялекталогія. Хрэстаматія» (1979). Е. С. Мяцельская, акрамя таго, з'яўляецца сааўтарам яшчэ аднаго вучэбнага дапаможніка для вышэйшай школы — «Беларуская дыялекталогія», які ўжо вытрымаў два выданні (1969 і 1980). А. Р. Мурашка прымала актыўны ўдзел у стварэнні такіх вядомых акадэмічных прац, як «Дыялектны атлас беларускай мовы» (1963) і «Нарысы па беларускай дыялекталогіі» (1964). За першую з названых прац ёй і дэвяці іншым выканаўцам у 1971 годзе была прысуджана Дзяржаўная прэмія СССР.

Па розных пытаннях сучаснай беларускай літаратурнай і народна-дыялектнай мовы ва універсітэце выкананы і абаронены такія кандыдацкія дысертацыі: Базыленка А. М. «Устойчивые словосочетания в языке Якуба Коласа» (1952), Хацкевіч В. Б. «Суффиксальное словообразование существительных (суффиксы лица) в современном белорусском языке» (1956), Паўленка М. А. «Словообразование имен существительных при помощи суффиксов -ств-о (-ств-а) и -ость (-осць, -асць) в белорусском языке» (1958), Шчарбакова І. М. «Формы именительного и винительного падежей существительных мужского рода множественного числа основ на -о, -іо в белорусском языке» (1961), Камароўскі Я. М. «Белорусское правописание. (К вопросу о взаимоотношении между фонетическими и морфологическими принципами в белорусском правописании)» (1965), Красней В. П. «Белорусская филологическая терминология начала XX в.» (1969), Варановіч З. Б. «Бессуфиксные существительные, соотносительные с глаголами, в современном белорусском литературном языке» (1971), Абабурка М. В. «Диалектная лексика в белорусской советской художественной прозе» (1971), Марозаў В. І. «Особенности языка произведений Фран-

тишка Богушевича» (1971), Піскун У. Ц. «Женские личные номинации в современном белорусском литературном языке. (На материале спортивной терминологии)» (1972), Міхей М. З. «Субстантивация прилагательных и причастий в современном белорусском литературном языке» (1974), Данільчык З. П. «Именительный предикативный имен существительных в современном белорусском литературном языке. (Структурно-семантический анализ)» (1974), Сямешка Л. І. «Нарицательные неизменяемые имена существительные в современном белорусском литературном языке» (1975), Камко Л. А. «Земледельческая процессуальная лексика в современном белорусском литературном языке» (1975), Глушкоўская Я. «Неопределенные местоимения в современном белорусском литературном языке» (1977), Шкраба І. Р. «Вариантность слов в современном белорусском литературном языке» (1977), Ратнікава Н. І. «Функциональные значения и стилистическая роль предлогов **аб** и **пра** в современном белорусском языке» (1980).

Вялікія поспехі дасягнуты ўніверсітэцкімі лінгвістамі ў даследаванні гісторыі беларускай мовы. Станаўленню і далейшаму развіццю складовай сістэмы, катэгорый роду і ліку назоўнікаў ад XIV да XX стагоддзя прысвечана манаграфія М. А. Жыдовіч «Назоўнік у беларускай мове. Частка І. Адзіночны лік» (1969). Па тэме гэтай манаграфіі аўтар у 1958 годзе абараніла доктарскую дысертацыю.

Дзве манаграфіі аб прыметніку выдаў М. Г. Булахаў. У манаграфіі «Гісторыя прыметнікаў беларускай мовы, ч. II. Сінтаксічны нарыс» (1971) вырашаюцца праблемы сінтаксічнага функцыянавання слоў гэтага лексіка-граматычнага класа ў старабеларускай мове, г. зн. ужыванне іх у ролі вызначніка і азначэння, а таксама ў ролі галоўных кампанентаў словазлучэнняў з назоўнікамі, інфінітывамі і прыслоўямі. У манаграфіі ж «Гісторыя прыметнікаў беларускай мовы, ч. III. Агульнаславянская лексіка» (1973) асвятляюцца пытанні паходжання і семантычнага развіцця 250 найбольш старажытных слоў гэтай часціны мовы на фоне гісторыі слоўнікавага саставу іншых славянскіх моў. М. Г. Булахаў таксама з'яўляецца аўтарам вучэбнага дапаможніка для ўніверсітэтаў і педінстытутаў «Практыкаванні і матэрыялы па гісторыі беларускай мовы» (1956), другое, дапоўненае і перапрацаванае, выданне якога выйшла ў 1969 годзе пад назвай «Практыкаванні і матэрыялы па курсу гісторыі беларускай мовы». Многа змястоўных артыкулаў беларускаму гістарычнаму словаўтварэнню, у прыватнасці аналізу станаўлення, развіцця і функцыянавання жаночых асабовых намінацый, прысвяціў М. А. Паўленка. Вынікі сваіх шматгадовых даследаванняў гэтай праблемы ён абагуліў у манаграфіі «Нарысы па беларускаму словаўтварэнню. Жаночыя асабовыя намінацыі ў старабеларускай мове» (1978). Па тэме названай манаграфіі аўтарам у 1979 годзе абаронена дысертацыя на атрыманне вучонай ступені доктара філалагічных навук.

Супрацоўнікі лінгвістычных кафедраў універсітэта А. Я. Бірала, М. Г. Булахаў, М. А. Жыдовіч, М. І. Карнеева-Петрулан і В. Ф. Крывіччук прымалі ўдзел у напісанні «Нарысаў па гісторыі беларускай мовы» (1957), падрыхтоўка якіх вялася Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР. А. І. Яновіч з'яўляецца сааўтарам акадэмічнага выдання «Гістарычная лексікалогія беларускай мовы» (1970), а А. Я. Супрун — сааўтарам акадэмічнага выдання «Этымалагічны слоўнік беларускай мовы», т. 1 (1978).

Вялікія заслугі ўніверсітэцкіх лінгвістаў у распрацоўцы новага навуковага курса па беларускаму мовазнаўству — гісторыі беларускай літаратурнай мовы. Па гэтым курсу Л. М. Шакун стварыў першыя вучэбныя дапаможнікі — «Нарысы гісторыі беларускай літаратурнай мовы» (1960) і «Гісторыя беларускай літаратурнай мовы» (1963). У 1965 годзе ён абараніў доктарскую дысертацыю на тэму «Развитие белорусского литературного языка». Л. М. Шакуном і В. П. Краснеем выдадзены вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў «Практыкум па гісторыі беларускай літаратурнай мовы» (1978). Супрацоўніца ўніверсітэта А. І. Яновіч з'яўляецца сааўтарам акадэмічнага выдання «Гісторыя беларускай літаратурнай мовы», т. 2 (1968).

Па гісторыі беларускай мовы ва ўніверсітэце выкананы і абаронены такія кандыдацкія дысертацыі: Мяцельская Е. С. «Лексика Супрасльской летописи» (1958), Папова Г. У. «Префиксальные глаголы в «Книгах судебных дел» Литовской метрики XV—XVI вв.» (1962), Сташайтэне В. П. «Лексика Литовской метрики (книг судебных дел)» (1965), Лазоўскі У. М.

«Юридическая терминология в языке белорусских письменных памятников XVI—XVII вв.» (1966), Купрэнка В. А. «Промысловая лексика в памятниках старобелорусской письменности XV—XVII вв. (Бортничество, рыболовство, охота)» (1968), Шыкаловіч А. К. «Названия родства и свойства в белорусском языке. (На материале памятников белорусской письменности XIV—XVII вв.)» (1969), Зяневіч З. А. «Названия домашних животных в старобелорусском языке. (На материале письменных памятников XV—XVII вв.)» (1970), Корчыц М. А. «Строительная лексика в языке старобелорусской письменности XV—XVII столетий» (1970), Гілевіч Н. І. «Из истории социально-экономической лексики в белорусском языке. (Названия торговых пошлин и административно-судебных платежей в письменных памятниках XV—XVII вв.)» (1971), Казачонак Т. Г. «Огородная и садовая лексика в старобелорусском языке. (На материале письменных памятников XV—XVII вв.)» (1976), Кацапаў Л. А. «Из истории земледельческой лексики в белорусском языке» (1978).

У апошні час на лінгвістычных кафедрах універсітэта шырока разгортваецца работа па даследаванню рускай мовы. Так, выйшлі манаграфіі С. О. Цаленчука «Анализ языка литературного произведения» (1971), А. І. Яновіч «Наречие в истории русского языка. Генезис и функционирование основных морфологических типов производных наречий» (1978), А. Я. Супруна «Части речи в русском языке» (М., 1971). А. Я. Супрун таксама з'яўляецца аўтарам папулярнага нарыса для вучняў сярэдніх школ «Русский язык советской эпохи» (Л., 1969).

Універсітэцкія выкладчыкі-лінгвісты многа ўвагі ўдзяляюць падрыхтоўцы вучэбных дапаможнікаў па рускай мове. Студэнтам гістарычных факультэтаў універсітэтаў і педагогічных інстытутаў адрасаваны вучэбны дапаможнік Н. С. Мажэйкі і А. П. Ігнаценкі «Древнерусский язык» (1970; выд. 2-е, 1978), студэнтам філалагічных факультэтаў — вучэбны дапаможнікі «Современный русский язык, ч. 1. Фонетика. Лексика и фразеология» (1979) і «Современный русский язык, ч. 2. Словообразование. Морфология» (1981), створаныя членамі кафедры рускай мовы (аўтарскі калектыў: І. К. Германовіч, М. П. Дубаграева, І. А. Карабань, А. Ф. Манаенкава, А. Р. Мурашка, Н. В. Няверева, Л. А. Шаўчэнка, П. П. Шуба). М. М. Піпчанка і Л. А. Шаўчэнка з'яўляюцца аўтарамі «Пособия по русскому языку для поступающих в вузы» (1977), М. М. Піпчанка, І. А. Рабчынская і П. П. Шуба — сааўтарамі вучэбніка для 5—6 класаў школ з беларускай мовай навучання «Русский язык» (1981), А. Я. Супрун — сааўтарам вучэбніка для 4 класа школ з беларускай мовай навучання «Русский язык», вытрымаўшага ўжо многа выданняў (апошняе — 1980), а таксама вучэбніка для 7—8 класаў кіргізскіх школ «Грамматика русского языка, ч. 2. Синтаксис» (выд. 18-е, Фрунзе, 1980). Высокую ацэнку спецыялістаў атрымаў прызначаны для вучняў сярэдніх школ Беларусі «Толковый словарь русского языка» (1975), у стварэнні якога прымаў удзел П. П. Шуба.

Выдадзены таксама метадычныя і вучэбныя дапаможнікі па рускай мове для замежных студэнтаў падрыхтоўчага факультэта: «Вводный курс по фонетике русского языка для лиц, говорящих по-испански» (1962), Т. П. Плешчанкі, Л. Ф. Сакавец і А. А. Ладзкі, «Сборник текстов для развития устной и письменной речи» (1969) З. Э. Ивановой і Э. М. Мазуркевіч, «Пособие по лексической сочетаемости слов русского языка. Словарь-справочник» (1975) Т. І. Анісімавай, З. Э. Ивановой і Р. В. Ульянка, «Готовимся слушать лекции по физике и химии» (1978) Э. М. Мазуркевіч.

Па рускай мове ва універсітэце выкананы і абаронены такія кандыдацкія дысертацыі: Плешчанка Т. П. «Присоединение как один из видов синтаксической связи в современном русском литературном языке. (Наблюдения над присоединением с союзами сочинительного характера)» (1960), Мажэйка Н. С. «Фразеологические словосочетания в языке романов М. А. Шолохова «Тихий Дон» и «Поднятая целина» (1961), Шаўчэнка Л. А. «Речевые средства создания комического в творчестве А. П. Чехова» (1962), Дубаграева М. П. «Бессуффиксные отглагольные существительные в русском языке XI—XVII вв.» (1970), Кузьміна Н. Б. «Морфолого-семантический очерк русской терминологии языкознания» (1971), Плотнікаў Б. А. «Дистрибутивно-статистический анализ одной лексической группы. (Слова со значением «делать» и «работа» в русском языке)» (1971), Аўласенка Н. А. «Синтаксис наречных словосочетаний в русском литературном языке второй половины XVIII—начала XIX в.» (1973), Та-

расевич Т. А. «Синтаксис сложных словосочетаний. (На материале трехкомпонентных словосочетаний с прямо переходными глаголами в роли организующего центра)» (1973), Мяжлумава А. Б. «Статистическая характеристика лексики и морфологии русских текстов по радиотехнике» (1973), Няверав Н. В. «Служебные слова как диагностирующие показатели стилей современного русского литературного языка» (1973), Сіначкіна Б. М. «Синонимические пары слов в истории русского языка. (На материале летописей XIV—XVII вв.)» (1975), Рабчынская І. А. «Синтаксический параллелизм как способ организации сложных конструкций» (1976), Кандратава Л. М. «Способы выражения объектных отношений в современном русском языке» (1976), Вальнец Т. М. «Структура русской глагольной парадигмы» (1978), Пышкала Н. К. «Конфигурация и ее место в системе современного русского словообразования. (На материале именных дистантных конфиксов)» (1978), Піч К. «Фразеология в современной русской драматургии» (1979), Шапавалова Л. І. «Формы и функции обращения в современном русском языке» (1979), Мельнікава Л. А. «Атрибутивная сочетаемость в художественной прозе А. С. Грина» (1980).

Прыкладна з канца 60-х гадоў ва ўніверсітэце пачынаюць актыўна даследавацца іншыя славянскія і неславянскія мовы. На багатым фактычным матэрыяле ўсіх славянскіх моў напісаў грунтоўную манаграфію «Славянские числительные. Становление числительных как особой части речи» (1969) А. Я. Супрун. Па тэме гэтай манаграфіі ён у 1966 годзе абараніў доктарскую дысертацию. Вялікую навуковую каштоўнасць маюць даклады А. Я. Супруна на VII і VIII Міжнародных з'ездах славістаў «Лексичная спалучальнасць у палабскай мове» (1973) і «Асноўныя праблемы палабскай семасялогіі» (1978).

На матэрыяле балгарскай і іншых славянскіх моў выканана манаграфія Б. Ю. Нормана «Переходность, залог, возвратность» (1972). Б. Ю. Норман з'яўляецца і аўтарам вучэбнага дапаможніка для студэнтаў філалагічных факультэтаў дзяржаўных універсітэтаў «Болгарский язык» (1980). Члены кафедры агульнага і славянскага мовазнаўства ўніверсітэта В. Ф. Крыўчык і Н. С. Мажэйка стварылі вучэбны дапаможнік для філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў «Старославянский язык», які ўжо вытрымаў два выданні (1970 і 1974).

Даследаваннем англійскай фразеалогіі даўно займаецца А. І. Алёхіна. Гэтай праблеме яна прысвяціла тры манаграфічныя працы: «Англо-русские идиомы» (1976), «Семантические группы во фразеологии современного английского языка» (1978) і «Краткий русско-английский и англо-русский фразеологический словарь» (1980). Па англійскай мове выдадзены такія вучэбныя дапаможнікі для студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў: «English» (1967), «Пособие по переводу физических текстов с английского языка на русский» (1970), «Английский язык для физиков» (1972) Н. П. Сікорскай, «Тексты и упражнения на английском языке. Алгебра, геометрия, математический анализ, дифференциальные уравнения» (1967) Т. Ф. Каванавай, «Практическое пособие по английскому языку» (1969) і «Пособие по английскому языку для поступающих в вузы» (1971; выд. 2-е, 1975) Н. П. Сікорскай і Т. Ф. Каванавай.

Б. П. Баркоўскі выдаў некалькі вучэбных дапаможнікаў па нямецкай мове: «Практическое пособие по немецкому языку. Для 1-го курса неязыковых вузов» (1969), «Справочник для ориентирования в некоторых грамматических формах при чтении немецких текстов» (1970). Абітурыентам адрасаваны невялікі метадычны дапаможнік «Вступительный экзамен по немецкому языку» (1979), падрыхтаваны Б. П. Баркоўскім і О. М. Галай. Аўтарам «Практического пособия по латинскому языку» (1970) і «Пособия по лексике латинского языка» (1977) з'яўляецца выкладчыца ўніверсітэта Н. А. Ганчарова.

У апошні час ва ўніверсітэце разгортваюцца даследаванні беларускай мовы ў параўнанні з іншымі славянскімі і неславянскімі мовамі, перш за ўсё з рускай, вывучэнне беларуска-іншамовных кантактаў і ўзаемадзеянняў. У гэтым плане вялікую цікавасць уяўляюць манаграфіі А. Ф. Манаенкавай «Лексика русских говоров Белоруссии» (1973) і «Русско-белорусские языковые отношения. (На материале русских говоров Ветки)» (1978). Па тэме названых манаграфій А. Ф. Манаенкава ў 1974 годзе абараніла дысертацию на атрыманне вучонай ступені доктара філалагічных навук.

Выкладчык ўніверсітэта С. М. Грабчыкаў з'яўляецца аўтарам двух прызначаных для вучняў сярэдніх школ перакладных слоўнікаў — «Рус-

ско-белорусского словаря» (1969) і «Белорусско-русского словаря» (1970), а таксама лексікаграфічнай працы «Межъязыковые омонимы и паронимы. Опыт русско-белорусского словаря» (1980), адрасаванага работнікам друку, радыё, тэлебачання, настаўнікам-славеснікам, студэнтам, вучням старшых класаў сярэдніх школ. Багаццем фактычнага матэрыялу вызначаецца даклад К. М. Гюлумянц на VIII Міжнародным з'ездзе славістаў «Фольклорные элементы во фразеологии современных славянских языков» (1978).

Па тыпалогіі славянскіх і іншых індаеўрапейскіх моў, па пытаннях узаемадзеяння беларускай мовы з іншымі славянскімі і неславянскімі мовамі ва ўніверсітэце выкананы і абаронены такія кандыдацкія дысертацыі: Карабань І. А. «Суффиксальное образование имен прилагательных со значением степени качества и эмоциональной оценки. (На материале белорусского и русского языков)» (1958), Пінчанка М. М. «Русские и белорусские глаголы с приставкой **при-**» (1967), Дронь В. І. «Типологическое сопоставление отагдъективных наречий в современных русском, польском и белорусском языках» (1967), Норман Б. Ю. «Возвратные конструкции в современном болгарском литературном языке» (1969), Прохарава С. М. «Синтаксис глагольных словосочетаний переходных русско-белорусских говоров Смоленщины. (Лексико-грамматическая сочетаемость двух семантических групп глаголов)» (1970), Муталімава М. А. «Причастия в Мариинском кодексе и их соответствия в «Евангелии» В. Тяпинского» (1970), Пальцаў Г. В. «Общие элементы белорусской и польской лексики» (1973), Дарашэнка М. М. «Функциональное значение и дистрибуция усилительных частиц. (На материале русского и белорусского языков)» (1975), Зайцава Н. І. «Мифологическая лексика в чешском и словацком языках» (1975), Івашына Н. В. «Семантическая микросистема обозначения времени в праславянском языке» (1977), Галай О. М. «Бытовая лексика немецкого происхождения в старобелорусском языке. (На материале письменных памятников XV—XVII вв.)» (1977), Лагіновіч Я. «Имена собственные в русской и польской фразеологии» (1978), Канюшкевіч М. І. «Атрибутивные отношения в сложноподчиненном предложении. (На материале русского и белорусского языков)» (1979), Роўда І. С. «Межъязыковая омонимия в условиях русско-белорусского и белорусско-русского билингвизма» (1980), Шавалдышава Е. З. «Модификация консонантных стыков акцентных единиц фразы. (Экспериментально-фонетические исследования на материале английского языка)» (1979), Кахоўская Л. Ф. «Аббревиация как способ словообразования» (1980).

Лінгвісты ўніверсітэта ўдзяляюць увагу пытанням выкладання беларускай і рускай моў у сярэдняй і вышэйшай школе рэспублікі, асабліва з улікам беларуска-рускага двумоўя. У гэтым плане вялікую каштоўнасць мае манаграфія А. Я. Супруна «Лингвистические основы изучения грамматики русского языка в белорусской школе» (1974), якая дае адказы на рад актуальных тэарэтычных і метадычных праблем, хвалюючых нашу педагогічную грамадскасць.

Значныя поспехі дасягнуты ўніверсітэцкімі лінгвістамі ў распрацоўцы пытанняў агульнага мовазнаўства. Розным кардынальным праблемам навукі аб мове прысвечаны тры выпускі лекцый А. Я. Супруна: «Лекции по языкознанию» (1971), «Лекции по языковедению» (1978) і «Лекции по лингвистике» (1980). Актуальныя праблемы агульнага мовазнаўства асвятляюцца ў манаграфіях «У. І. Ленін і пытанні эстэтыкі публіцыстычнага слова. Нарысы і даследаванні» (1968) М. Я. Цікоцкага, «Синтаксис речевой деятельности» (1978) Б. Ю. Нормана, «Дистрибутивно-статистический анализ лексических значений» (1979) Б. А. Плотнікава, «Фразеологическая единица и слово. (К исследованию фразеологической системы)» (1979) А. І. Алёхінай. Аўтарам вучэбнага дапаможніка ў трох частках па агульнаму мовазнаўству для студэнтаў філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў з'яўляецца Б. І. Касоўскі: «Общее языкознание. Фонетика, фонология, грамматика» (1968), «Общее языкознание. Предмет языкознания, сущность языка, язык и мышление, происхождение языка» (1969), «Общее языкознание. Учение о слове и словарном составе языка» (1974). Два вучэбныя дапаможнікі выдаў М. А. Паўленка: «Введение в языкознание» (1962) і «Краткий очерк истории письма» (1965). Акрамя вучэбных дапаможнікаў, выдадзены дзве хрэстаматыі: хрэстаматыя «Введение в языкознание» (1977), падрыхтаваная Б. Ю. Норманам і М. А. Паўленкам, і хрэстаматыя «Общее языкознание» (1976), падрыхтаваная Б. І. Касоўскім.

Па пытаннях агульнага мовазнаўства ва ўніверсітэце выкананы і абаронены такія кандыдацкія дысертацыі: Цітова А. І. «Устойчивые ассоциации лексем в некоторых славянских языках» (1975), Івашка В. А. «Социолингвистический анализ ситуации выбора имени при наречении» (1978), Нікалаенка Г. І. «Онтогенез системных связей в лексике (психолингвистическое исследование вербальных ассоциаций)» (1979), Ухванавы І. Ф. «Отбор и семантическая обработка лексики средствами буржуазной пропаганды» (1979), Вільтоўская Я. І. «Исследование объема и состава лексики подростка» (1980).

Да цыкла даследаванняў па агульнаму мовазнаўству прымыкаюць працы па тапаніміцы. У гэтым напрамку асабліва многа зроблена В. А. Жучкевічам. Ён выдаў такія даследаванні і вучэбныя дапаможнікі, як «Происхождение географических названий (топонимика) Белоруссии» (1961), «Топонимика. Краткий географический очерк» (1965), «Топонимика Белоруссии» (1968), «Краткий топонимический словарь Белоруссии» (1974), «Общая топонимика» (выд. 3-е, 1980).

Па тэме сваіх тапанімічных даследаванняў В. А. Жучкевіч у 1975 годзе абараніў доктарскую дысертацыю. Е. М. Катонавай ва ўніверсітэце выканана і абаронена кандыдацкая дысертацыя «Гидронимия бассейна Западной Двины на территории Белоруссии» (1975).

Лінгвісты ўніверсітэта займаюцца і вывучэннем гісторыі развіцця мовазнаўчай навукі ў Беларусі. Гэтай тэме рад аглядных нарысаў прысвяціў Л. М. Шакун. Аўтарам многіх артыкулаў аб жыцці і навуковай дзейнасці беларускіх мовазнаўцаў з'яўляецца І. К. Германовіч.

У 50—70-я гады выдадзены тры выпускі ўніверсітэцкіх «Вучоных запісак» філалагічнай серыі (вып. 18, 1954; вып. 27, 1956; вып. 39, 1958), шэсць асобных лінгвістычных зборнікаў («Даследаванні па беларускай і рускай мовах», 1958 і 1960, «Лексікалогія і граматыка», 1969, «Лінгвістычныя даследаванні», 1971, «Проблемы лексикологии», 1973, «Методы изучения лексики», 1975), некалькі зборнікаў артыкулаў на мовазнаўчую і літаратуразнаўчую тэматыку («Сборник научных работ», 1967, «Вопросы литературы и языка», 1968, «Народные песни». Да 90-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа, 1972 і інш).

З вынікамі сваіх навуковых даследаванняў мовазнаўцы ўніверсітэта часта выступаюць у розных філалагічных выданнях рэспубліканскіх і саюзных, а таксама ў зарубежных «Slavia», «Slavia Orientalis», «Język polski», «Poradnik jezykowy», «Език и литература», «Съпоставително езикознание», «Български език», «Руски и западни езици», «Palaeobulgaristica», «Slavistična revija», «Zeitschrift für Slawistik», «Zeitschrift für Kommunikationsforschung», «Russian Language. A Soviet Land Publication»). Больш трохсот мовазнаўчых артыкулаў і рэцэнзій ўніверсітэцкіх выкладчыкаў і аспірантаў змешчана толькі на старонках часопіса «Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна» (серыя IV).

Ва ўніверсітэце адбыўся міжнародны сімпозіум «Роля рускай і савецкай літаратуры ў выкладанні рускай мовы як замежнай» (1972), праведзены усесаюзныя і рэспубліканскія сімпозіумы і канферэнцыі «Тыпалогія і гісторыя славянскіх моў і ўзаемасувязі славянскіх літаратур» (1967), «Проблемы белоруской філалогіі» (1968), «Цюркскія лексічныя элементы ва ўсходніх і заходніх славянскіх мовах» (1969), «Актуальныя праблемы лексікалогіі» (1970), «Тыпалогія і ўзаемадзеянне славянскіх моў і літаратур» (1973), «Тыпалогія славянскіх моў і ўзаемадзеянне славянскіх літаратур» (1977), а таксама некалькі ўнутрыўніверсітэцкіх канферэнцый. Матэрыялы ўсіх іх выдадзены асобнымі зборнікамі. Універсітэцкія мовазнаўцы часта прымаюць удзел у сімпозіумах і канферэнцыях, якія праводзяцца ў розных навуковых цэнтрах Савецкага Саюза і за рубяжом.

З кожным годам разгортваюцца і мацнеюць навуковыя сувязі ўніверсітэцкіх мовазнаўцаў з мовазнаўцамі зарубежных краін. Многія члены лінгвістычных кафедр Белдзяржуніверсітэта для чытання лекцый і правядзення навуковых кансультацый на кароткія і працяглыя тэрміны выязджалі ў Балгарыю, Польшчу, Югаславію, Германскую Дэмакратычную Рэспубліку, Кубу, Індыю, Малі, Фінляндыю, Францыю і іншыя краіны. Паміж мовазнаўцамі Белдзяржуніверсітэта і Іенскага (ГДР), Люблянскага (СФРЮ) і Сафійскага (НРБ) ўніверсітэтаў заключаны доўгатэрміновыя дагаворы аб навуковым супрацоўніцтве. Па плану супрацоўніцтва беларускіх і балгарскіх мовазнаўцаў ужо праведзены дзве навуковыя канферэнцыі на тэму «Беларуска-балгарскія тыпалагічныя і генетычныя

моўныя сувязі» (1976, Мінск і 1979, Сафія). Матэрыялы гэтых навуковых канферэнцый апублікаваны ў балгарскіх перыядычных выданнях «Бюлетэн за съпоставително изследоване на българския език с други езици» (1976, № 5) і «Съпоставително езикознание» (1979, № 2).

Работа па мовазнаўству ў Беларускам ордэна Працоўнага Чырвонага Сцягу дзяржаўным універсітэце імя У. І. Леніна набывае ўсё большы размах і няўхільна ўдасканальваецца. Вось чаму ў далейшым ад яе можна чакаць значных вынікаў, поўнасьцю адпавядаючых высокаму ўзроўню перадавой савецкай навукі.

М. У. ПИСКУНОВ

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ

Становление и развитие белорусской педагогической науки начинается с создания университета. На открытом в 1922 году педагогическом факультете вместо одноименной кафедры была создана предметная педагогическая комиссия, игравшая решающую роль в научных исследованиях. Возглавлял эту комиссию видный ученый, профессор С. М. Василейский. Первыми профессорами кафедры были утверждены В. Н. Ивановский (педагогика и философия) и И. М. Соловьев (педагогика). К числу основополагающих научных работ ученых университета 20-х годов следует отнести книгу профессора В. Н. Ивановского «Методологическое введение в науку и философию» (1923). В ней раскрываются методологические основы науки вообще и педагогики в частности. Интересно, что она среди немногих книг белорусских авторов привлекла внимание В. И. Ленина и была в его Кремлевской библиотеке. Общее направление педагогических исследований кафедры определил профессор И. М. Соловьев. Он подчеркивал, что в целом работа кафедры должна служить практическим целям обучения и воспитания учащихся школ. Примером практического приложения результатов научных исследований к педагогическому руководству внутришкольной деятельностью может служить его работа «Школоведение как предмет науки» (1925). Исследованию проблем детского мышления профессор С. М. Василейский посвятил книгу «Статистический метод в применении к психологии, педагогике и психотехнике» (1927). Вопросы психолого-педагогических основ умственного труда учащихся нашли отражение в книге доцента А. А. Гайворовского «Основы психотехники политпросветработы (библиотека, клуб, школа взрослых)» (1928). Актуальным изданием тех лет была книга профессора С. М. Василейского и др. «Из теории и практики профориентации и профконсультации» (1929). Активное развитие педагогической науки в БГУ началось после Великой Отечественной войны, когда в 1946 году была создана объединенная кафедра педагогики и психологии, которую возглавил кандидат педагогических наук, автор одного из первых учебников по обществоведению, доцент Л. В. Шашков. Наиболее актуальными проблемами исследований того времени были дидактические основы обучения, военно-патриотическое воспитание школьников, индивидуальный подход к учащимся в процессе учебно-воспитательной работы, изучение трудов выдающихся педагогов дореволюционного и советского периодов, теоретическое наследие которых способствовало созданию основ советской педагогики.

В 60—70-е годы, когда кафедру возглавлял один из старейших деятелей народного образования республики, член-корреспондент АПН СССР, профессор С. А. Умрейко, наблюдаются существенные сдвиги в развитии университетской педагогической науки. Сам профессор С. А. Умрейко опубликовал свыше ста научных работ по проблемам дидактики, теории и практики воспитания. Он первым из белорусских ученых-педагогов положил начало систематическому исследованию проблем истории развития педагогической мысли, школы и просвещения в республике. Результаты этих исследований нашли отражение в монографии (в соавторстве с И. М. Ильюшиным) «Народное образование в Белоруссии» (1957). Пути становления и развития школы и педагогики в республике исследовались в книге «Очерки истории народного образования и педагогической мысли в Белоруссии» (1968). Три главы ее написаны С. А. Умрейко. Он был и главным ее редактором.

Значительно активизировалась и углубилась научно-исследовательская работа по педагогике в последнее десятилетие. Намечился переход к комплексным исследованиям по наиболее значимым направлениям. Одним из